

176 1191

Shalimov

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ КЛУБ

ГРОНО

1

АИСТОПСАД I 9 4 6

Табір Українське Полонення

РІМІНІ - ІТАЛІЯ

У аби́т...

З побірацями мріями й надіями, з молодецьким огнем у серцях ми повстали Нічну Землю й рушили у с в і т , щоб налетіло їй оповити, щоб збрало боронити її волю. Ми не знали тоді, що саме в ньому, в широкому й чужому світі прийдеться нам так довго — до того й у колосі — шкати на новий поклик. Та ми зціно... Копочки проганих спорох завдають нам чимало болю, але їм не вдається забрати в нас нашк мрій і надій. Не погас той огонь, що припаличує нас безупинно на дорозі до нашої мети. На шляху до Вільної, Соборної України — ми тепер на одному тільки е т а п і , шкату на лінійку: **І П А М У Я**.

Будемо батьківщина великих майстрів, яка все повинна до себе тягн, що мотив надхнутися духом її великих снів — для нас не ласкава. Для нас звикнені святині культури, до їх так багато на історичній землі; звикнені, хоч вони так близько...

Що це живе й розростаємось. Із пня нашого звичного дерева виростають все нові паростки-віги. Одна з них — це наш мистецький пень, наше бажання творити гарне. Зслід за мистецтвом, що розвивалося на цій вітці, виростало „Г р о н о“. Звідсе його Літературно-Мистецький Клуб нашого Табору, згуртовання, що, може, й не має права на таку назву, коли під нею розуміти мистецтвів, це великий творчим дорібок, із загально відомими й визначними іменами, але, коли зважити, що його членами є молодь мистців, які часті у різних таборокків-воєнів друковане слово, до його загаль так дуже потрібне, тоді існування такого не тільки виправдане, але й потрібне. Для саме треба пояснити й появу нашого „Грона“, як лінійку Літературно-Мистецького Клубу.

Видімо його у с в і т . Невеликий цей н а м сніг, та ми його широко розкидали по всіх континентах. Ми мємо наше „Гроно“ згідки до нас рідний голос, згідки почасти ми символ живучості українського духа — українське с л о в о . Шлемо його у світ, із бажанням, щоб воно знайшло своє окреме місце в світі, щоб співігавть Україні всі українці на екрані, в чужому світі.

СЛОВО

У давні стародавні один із філософів сформулював думку, що людина це сотворіння соціальне. Видно, що вже при роздвоєнні талантів всемогутній обділив людину двома властивостями, які поклали в рівні між нею і звірями; перша це розум, друга - гін до спілкування. Ці дві прикмети увійшли вже - так сказав би - у кров людини, що нам сьогодні годі й уявити собі її нерозумною, або одишкою, що могла б у цілості забезпечити себе в усе, що потрібно до життя.

Поки первісна людина лучилася в примітивні соціальні зв'язки, родини, вже тоді зродилася потреба розподілу праці й користі з неї. У зв'язку з тим з'явилася бажання порозумітися, обмінятися думками. Так повстала первісна мова, як продукт соціального спілкування людей.

Річ ясна, мова первісних людей мусіла бути такою ж бідною, як бідним було їхнє життя. Складалася з кількадесятих слів-звуків, які в уяві пращурів відтворювали поняття віднощених предметів, були їх символами. А що в своїй невибагливості наші пращурів мали мінімальні потреби, то й число предметів, якими вони могли б зацікавитися, було мінімально мале. Цією згодом життя стал ускладнюватися, круг зацікавлень, думок, почав розростатися, почало розширюватися суспільне співжиття, а разом з тим усім - мова.

Цей продукт зміни думок, здібностей передавання знання одній людині другій, осягнуто це все, чим може вільно користуватися суспільство. XX-ого століття. Цим же посередником між людьми, носієм думок, було ніщо інше, як мова, слово. Мова стала філяром, на якій оперта ціла сьогоднішня культура. А прийняв цей філяр, заборін людям вміння порозумітися, мову - як доми з шарт розважались ввесь квітучий дорібок поколінь за час тисяч років, людина вернулася у стан найпервісного здичавіння, при чому ледве чи може її і розум.

Мова, - отже, неоцінений скарб, що його існування навіть не завважено, користуючись ним щодня, і то на кожному кроці.

Визначити її дефініцію - річ не зовсім проста. Ктось сказав би звичайно, збір тих слів, якими користуємося, - це й є мова. На мою думку, це ще далеко не все. На мову треба дивитися це-то ширше. Адже ми не тільки говоримо, але й читаємо, не тільки чуємо, але й бачимо слова. Крім того, знаємо не тільки мову слів, але й мову цифр, мистецьку мову. Передаємо свої думки, враження, ба, впливаємо на широкі маси не тільки словами, але й знаками /світлина, широкі, світляні знаки/, мистецькими засрами /образи, різьба, музика, склепові вистави і і./ . В цей спосіб можна б зайти так далеко, що кожний предмет промовляв би за себе своєю власною мовою. Та тут приходиться поставити певну межу засягові мови, інакше вона розминулася б зі своїм первісним і основним призначенням, втратила б свою прикмету. І так мовою мав би стати цілий

рак, емоцій, звуків і всяких інших засобів, яких жодна мова не може передати своєю думкою іншій. Мова - це ніщо більше жодну з людською - скав один з німецьких мовознавців.

Але не все було зазначено вище, розвиток мови пішов паралельно з соціальним розвитком людства. Тут слід ще раз згадати, що в процесі повстання мов витворилися поважні різниці в смысле як на певні явища чи речі. Бо інакше назвав сонце корній мешканець Африки, інакше індієць, інакше, вкінці, мешканець півночі. Поді, що дані означень на предмети й чинності мали тільки певні, означені збірності, які дуже часто не мали суцільної й змітної порозуміння з іншими, на кін історії вплило безліч нових народів збірностями були якраз племена й народи, творці й носії своєї мови.

Сьогодні, коли говоримо про народ, маємо на думці суцільно-існуючу спільноту, з своєю окремою територією, спільними інтересами, мовою, звичаями, звичаями. Мова - один з чинників, що пов'язує народ в одне ціле, відрізняють його від інших. І так значущі означаються тим, що говорять по-англійськи, європейці - по-європейськи, італійці - по-італійськи і т.д. Правда, це загальне правило має свої винятки в таких народах, як ось нідерландський, бельгійський, що користуються кількома мовами, чи бразильський і німецько-американський, які, мимомово, що говорять по-англійськи, європейськи, гордо називають себе бразильцями, американцями. Та не, як сказано, - винятки, що повстали у висліді різних суцільних суцільно-політичних процесів, в які не місце тепер згадувати. Вирок, цей факт не міняє положення в загальному.

До цього ж, що в житті народів мова, слово відомі перше рідко рожі: як прапор - зивали народ до лету, як цудолюбний багатий - народили від смерті в квітках упадку. В правді свої правді: "жоден живе слово - живий народ" переконатися всі; звідси й повстання слова, рівне явищу, що його звано вимовою, освітленням, що не припиняє в міжнародних усобицях, як найважливіша зброя.

Цілком, мабуть, народів за час його історичного існування рідко слово не віддало стільки послуг, що українському - українському. Нагадати б тільки чин об'єднання українськими племен, це великий ріс, упадок, Кмелниччину, знову упадок, слово Шевченка і - що 1917... І відомо інше, як велитенська зага українського слова була для загарбників погтовком до видавання "законів", "наказів", "законів", та інших і інших, що заборонили, створили поза межами дозволеного це слово. З цієї точки погляду легко зрозуміти, наприклад, що ними керувалися окупанти, коли ширли такі "правди": ось, наже б українське слово це тільки "закон", "наказ для громадянського об'єкта", "мова хлопська", чи, вкінці, "українська мова", "українська", в протиставленні до "пролетарської", "соціалістичної", зрозуміти "теорії" про "націоналізм в мові"... Ціль мови: освітлити в народі його власне слово, віддати віддати з собою, освітлити і, як такій, перемінити в погній.

До цього ж, що в житті народів мова, слово відомі перше рідко рожі: як прапор - зивали народ до лету, як цудолюбний багатий - народили від смерті в квітках упадку. В правді свої правді: "жоден живе слово - живий народ" переконатися всі; звідси й повстання слова, рівне явищу, що його звано вимовою, освітленням, що не припиняє в міжнародних усобицях, як найважливіша зброя.

Цілком, мабуть, народів за час його історичного існування рідко слово не віддало стільки послуг, що українському - українському. Нагадати б тільки чин об'єднання українськими племен, це великий ріс, упадок, Кмелниччину, знову упадок, слово Шевченка і - що 1917... І відомо інше, як велитенська зага українського слова була для загарбників погтовком до видавання "законів", "наказів", "законів", та інших і інших, що заборонили, створили поза межами дозволеного це слово. З цієї точки погляду легко зрозуміти, наприклад, що ними керувалися окупанти, коли ширли такі "правди": ось, наже б українське слово це тільки "закон", "наказ для громадянського об'єкта", "мова хлопська", чи, вкінці, "українська мова", "українська", в протиставленні до "пролетарської", "соціалістичної", зрозуміти "теорії" про "націоналізм в мові"... Ціль мови: освітлити в народі його власне слово, віддати віддати з собою, освітлити і, як такій, перемінити в погній.

містичне, зв'язане з якимсь таямним ритуалом; слово живе у тім змиренні слід розуміти дослівно - плекання, плекання слова, цебто дбайливість про його красу й чистоту. Це особливо важке під сучасну пору для нас, коли боротьба за українське слово звійшла в вирішній період, а це окремо для еміграції, на чужині, де слово являється згальним і самотнім вузлом з батьківщиною. Бо ж, зовсім певно, в певних умовах, коли цей вузол перестане існувати, коли загрозиться слово, нам грозить неминуча національна смерть серед чужинського моря.

І тут почасне й відповідальне завдання мистців слова, сказати б - специфічне: розгорнути у своїх творах різне слово у всій його красі й силі, викохати своїх відборців у боротьбі до рідного, свої донти на лавоз, як найбільшу святість, разом із свідомістю й відповідальністю до великого українського народу, поки свої емігрантські владці довели на рідні землі, - завдання "похоронити до старого шуга нові деміш".

Вірно, що наш новий журнал стане повільним проком вперед у цьому напрямку.

: - :

В. Г. Г.

Наші автори

Довго приходить говорити про наших таборових авторів і про те право, що певне, що слід представити це перед тим, коли почнуть ся говорити про них, як про авторів, працівників мери, - не з урочою ще, з якого вони вийшли, й середомце, в якому вони знаходяться та працюють. Це необхідне для того, щоб зрозуміти відповідальність, під яким слід розглядати їх особу й надбавки та оцінювати їх.

Видослідити ці середомця неважко. Одногоза дога пошукувала їх літати, кризь жидільну лавку, яку покинули вони ще рано переїзди в Української Дивізії в 1948. році, кризь відьвадний зміни і фронт під Бродами, сой на чужих землях проти Іосифівських настрів; в останній фазі війни довелось їм тримати свій фронт у Австрії, а капітуляція й відтягнення Дивізії на захід залюва- дили їх, разом із більшістю Дивізії, до англійського полону, в І- та ін.

Цей літательний шлях, яким пройшла велика частина одного молодого покоління /тут слід згадати, що ні один із авторів, яким відомо місце в цьому числі нашого видання, не переверстувив 30. року життя; вирізьбів у його душі глибокий і зворушливий слід. Тур- нивське покоління, зустріч із твердим життям і грозою нашої епохи розхитали почування молодого людини, до тієї міри, що їй важко пра- вельно йти до слогов, навіть у такому, здавалося б, статичному стані літати, який нам намагає полон.

Та не тільки почування сколихнулися в молоді душі у ви- паді особливих політичних і суспільних потрясень; на кожну небез-

пену був встановлений і світогляд нашого молодого покоління, а разом із тим — ставлення до національних, суспільних, морально-етичних і, зрешті, мистецьких питань. Ми стверджуємо й без зайвої самокритики заявляємо, що і в цієї небезпеки ми, воєни, вийшли переможеною стороною: турні й ворожі нам гасла не знайшли й найстабільного підґрунтя серед нашої воєнської маси; ми зберегли, збережено й будемо зберігати ідеї, що ввійшли в нашу кров із молоком матері, ідеї, які виголошуються у двох великих словах — БОГ і Україна. Ці ідеї стали колодуваннями підвалинами нашого світогляду.

Воєнська, яку жив і веде наш народ і в якій ми взяли діяльну участь, події, що відігралися на наших очах, і, навітря, фатальне для нас закінчення останньої війни — все це разом дає тло, на якому відбувалося формування духовності нашого покоління. Коли військові виходи, фронти, воєнні цілі й особливості, що ними визначалося життя українців у німецьких військових формаціях, не давали ніякої змоги проявлятися тій духовності племінної творчості самостійних і самозароданих квітом індивідуальностей, — то умови життя в полоні /де діялись на величезні труднощі і вродило йому/ показався їм ізраїлем для цього.

В перших місяцях нашого полону, коли протимонопольне подіяння почало покласти в стан цілковитої апатії й депресії, коли неприємно до ірраціональної спеки тіло шукало тільки хвилинок тілі, коли кожен день ірраціонально майбутнього /читає: діяння репатріаційної комісії/ мучила думу й не одному відбирала пахучий над думками, в той уже час під пірамідами штер починала відити іскра, що згоряла згоряла, хоч малим, але веселим, зогнітом. Перші рядки друкованого слова, друкованого виключно своїми силами, зате з великими труднощами. Скоро показалося, що перші проби не тільки виправдали себе, але й потвердили, наскільки цінним є для нас оте друковане слово.

Зрозуміли це ті, що звалися на таке діло, зрозуміли це й маса, зрозумів провіді. У ряд найнеобхідніших потреб табору станула, навітря з щоденним хлібом, своя власна преса, а ввід за нею — і в ої сторж. Чому с в о і автори? Бо про думку й культурну ринку і як українськими полоненими зо сторони наших ємігрантських згуртвань у Середній Європі, в Німеччині й Австрії, тоді було й думати; тоді ще не було організоване культурне життя нової української ємігранції, не було установ і засобів. Годі дочекалася її й свого часу /напрямці — нікто вже й не чекає/, дарма, що установи в ої сторж і засоби знайшлися б, дарма, що з наших ємігрантів в тих країнах єднає нас багато дечого, не згадуючи вже кровних зв'язків. Та це ті вже так, мимоходом...

Насаму взялося в нас небагато. з цих небагатьох: побилася на перше місце частка, що веде свою працю й цюсі. За ввесь той час /ввесь той час/ вспіла в оє зорисуватися серед ної ємігранції, зорисуватися зацікавлення авторів, подивинувся ємігранції членів. Одне залишилося в усіх співзвучно — багання працювати, розвивати ємігранції, розити, слухати своєму середовищу й, по ввесь сил, діяти наперодзі.

Перший із них проявив себе дрії Ф о р м с ь, що його поезія помістилася в перших числах "життя в Таборі", тоді це періодичного видання Студентської Громади. Коли в газеті єдина загальноєвропейським пресовим органом і поставила перед себе завдання матеріально зоборозити ємігрантства, то першим ємігрантським збіркам поезії. Формс "з моїх думок". — Молодий зик цього автора й пер-

ні його твори дають право сподіватися, що він зможе добитися більших успіхів, коли не витрачуватиме сил на „твори легкого жанру“, писаних на замовлення, під модерні танкові мелодії; їх дешеві ефекти здобувають авторів популярність, а не дають поштовху до глибших думань і студій, які для форми тим konieczні, бо він почав саме від такої форми, яку сьогоднішній український літературний смак відкидає. Перші кроки в напрямі більш вправленої форми форм уже зробив. Радо привітаємо дальші.

Першу позицію в ділянці поезії зайняв серед наших таборових авторів Богдан Б о р а . В цьому допомогла йому, між іншим, і підхідність. Новий час поезії Б. Бора не скодили зі сторінок „Вісника Таборі“, часто знаходили місце й у інших таборових виданнях. Вільний обсягом треба зважати його збірку „в дорозі“, до її видано спеціальне накладання. Автор має готові це дві збірки, з яких одну — „У віршах“ — має видати В-во „Батьківщина“ на родині. — Лірика Б. Бора пов'язує в собі глибоку почуття і широкі знання, при великій різноманітності ритміки й невеликого запасу поетичних засобів. Тематика поезії Б. Бора торкається його душевних переживань на тлі нації багато й особистого горя — поневолення. Досвоєчасні праці Б. Бора доказують, що він може /як повинен/ попрацювати над опануванням виконання форм, щоб мати підстави для спроб розвернути ширші погляди.

Другий Л е г і т поміщував довгий час свої поезії на сторінках таборового видання „Батьківщина“. Навісні чорні лісові до Ужгороду й повні туги за нею, вони є образом правдивих почувань автора; цьому свідчать безпосередність та простота вислову. Особливо добре це впадає у віршах цього автора чистота мови й правдивість наголосів, чого не достачає іншим. Начитаність у творах української класичної літератури і знайомство з творами міровідомих українських авторів дають А. Леготі змогу проаналізувати свої власні твори догодою порівнявання. Збірка „Лірика“, яку автор підготував до друку, не видана ще й досі ізза технічних труднощів.

Між згаданих молодих авторів, до присвятив себе праці в ділянці поезії, є ще декілька інших, які, однак, проклали себе значно, щоб на основі кількох тільки творів могли оцінювати їх творчі здібності.

У прозі пізнали ми теж кількох авторів оповідань, оповідань, нарисів, новель і повістей. Із них два чільніші — Степан Шерсон і Валентин Бен д'Е — друкуються в цьому числі „Гресно“. Перший працює напосередньо, як повістяр, задержуючи свої твори в рукописах. В-во „Батьківщина в Таборі“ видало тільки його збірку новель „Вон літньої ночі“, яка своєю тематикою й розв'язуваннями авторських планів завоює авторів широку почитність його творів. Праця цього автора, як публіциста, без сумніву, діє шкідливо на його літературну працю, забравши йому в першу чергу багато часу, а й без цього — того року діяльність відбивається все від'ємно на творчості авторів-письменників.

Другий, В. Бен д'Е, дав нашим читачам уже чимало новель і оповідань, помітних своєю цікавою тематикою й добрим, легким стилем. Натяки до сензаційності послабили в деякій мірі значення вартість його твору; автор, однак, може це легко виправити, використовуючи стовідсотково свої /неоцінювані, здається, майже самим/ здібності: вмінє володіння мовою, легкість стилю, оповідальний дар.

Коли брати на увагу кількість написаного, серед прозових творів у нас мають перевагу спомини. Це треба пояснити тим, що всі ми пережили в останніх роках багато цікавого й хочемо записати те все для себе та поділитись цими спогадами з іншими. Нажаль, більшість із цих споминів позбавлена всякої літературно-мистецької вартості, бо автори прикладають вагу єдиному подіям і фактам, занебдуючи зовсім мистецьку сторінку своєї праці, не згадуючи вже про мову! Все ж таки треба врахувати в добро нашим видавництвом, які поміщували на своїх сторінках і такі спомини, які зможуть колись послужити джерельним матеріалом для дослідів участі нашого воїнства в останній війні.

Інші прозові твори, як нариси, новели чи оповідання появлялися в нас постійно на сторінках наших таборових часописів: щоденника „Життя в Таборі“, тижневика „Батьківщина“, місячника таборової молоді „Ізницький Зрив“, місячника Таборового Товариства „Просвіта“ - „Світло“, а також і в вивісних газетках поодиноких бльоків /полків/. Серед них можна натрапити тут і там на зовсім удачі спроби, а то й поважні осяги, як ось згадуваного вже Грія Формся, що дав нашої читацькій громаді кілька оригінальних нарисів. У них Формсь користується ритмізованою мовою, і його проза багата поетичними засобами.

Якби хтось запитав, які напрямки можна досягнути в творах наших авторів, - знайти відповідь було б важко. Не маємо тут до діла з людьми, що в них уже зкристалізувався зовсім погляд на справу мистецтва взагалі, а письменства зокрема. Додаймо до цього ще й брак постійного зв'язку з нашими культурними осередками, додаймо дуже неправильний і кількісно вбегий доплив до Табору наших і чужих видань, тоді зрозуміємо, що на поставлене питання несила відповісти. Ми думаємо, що ненормальності ці можна усунути, але активною стороною в наві'язанні відповідного зв'язку можуть бути тільки ті, хто є на волі.

Стільки б на перший раз про наших авторів. Більше скажуть про себе вони самі у своїх творах; решту, можливо, доповнять критичні голоси, які сподіємось почути з тих кругів, які з а х о ч у т ь поцікавитись тим, що читає загал українського воїнства в довгі дні й вечори, довгі тижні й місяці - в похіді.

: : : : :

Б. Борош

Д О Б А

Доба доба відкриє, науки,
Атому, техніки й воєн,
Доба без співчуття до муки,
Де люди - гірші від гієн;
Доба тортур, жакіть, розпуки,
Червоних хоругав, знамен.

Доба з кривавими очима,
З ножем холодним у руці;
Доба жорстока, немолама,
З жакдою крази на лиці.

Доба, яка не знає ласки,
Поцади для життя слабих,
Якій вогнем палають виски
І трупом пахне з пат брудних;
Яка сміється по-варварськи
З хреста, і Бога, і Святих!

Доба, високо над якою
Снується крематорій чад,
Яка жорстокою рукою
Рубає збік, вперед, назад.

Доба загубленої правди,
Остатків чести і чуття;
Доба обману, злірства, зради,
Есього, чим брідиться життя;
Доба брудної насокоди
Усім, , на чім рука свята...

Доба забрукана у крові,
Доба задихана падлом...
І ось у тозі пурпурозій
На Празду мірять топорами!

ТИ ТВЕРДО СТІЙ!

Устань і вийди в темну ніч.
Дивися: кров'ю вщерть налита...
По небі їде грім. Вогні,
Бач, кренуть об граніт
Коней пущених вчвал копита.

Чи бачиш? Небо все горить,
А грім його рве в шматки.
Чи чуєш? Цілий світ дрижить,
У груз розсиплеться за мить...
Дивися, дивися! Не їди все спати!

Горять вогні. Ось їде грім,
Пустивши коні вчвал по небі.
Що він зезе в ридвані цім -
Загибель, чи спасіння всім?
Дивися! Направив вістря в тебе!

Ти твердо стій, очей не мруж!
В цю мить невгнутим будь гранітом
І груди в сталь тверду зоруж!
Затям: ти не дитя, ти муж,
Герой! Скажи це перед світом!

Ударив грім - і світ дрижить,
Подержало небо в шматки.
Поглянь! Над пропастю кричить,
Вп'ялившись руки у блакить
Вогнем спалену, наша Мати!

Поглянь, поглянь! Чи бачиш? Там,
Де світ, мов кров брудна, розлитий,
Стоїть сама, як Господь сам,
На ласку лишений вітран,
Високо на хресті прибитий.

Поглянь: стоїть з лицем страшним,
Кривавим, диким, вщент зом'ятим,
А з рук, мов з віхтів, в'ється дим;
Проклята всім, Христом самим,
Обдерта вся... - Це наша Мати!!!

І знову грім, мов пекло злість,
Об землю б'ється твердо, жупко.
Крізь плаття світить ність...
Ще вітер клапті слів доніс...
Чи чуєш, як кричить:

- ... рятунку!...?

Ти твердо стій, очей не мруж!
В цю мить невгнутим будь гранітом
І груди в сталь тверду зоруж!
Затям: ти не дитя, ти муж,
Герой! Скажи це перед світом!

ВІТЕР ІЗУ ЛАМАС

Вітер ізу ламає і гне,
 Вітер листя зриває, розносить...
 Чи й тепер хтось чекає мене,
 Чи й тепер хтось за мною голосить?

Чи й тепер, хоч минули літа,
 За селом, під хрестом хтось чекає?
 Ні! Там тихо пливе самота,
 Тільки осінь по стернях блукає.

Тільки листя зов'яле летить
 І на лозі чіпається стерні,
 Тільки марево в сонці тремтить,
 Тільки дні над полями безхмарі.

Бо пробігли бурхливі літа...
 /Докидав її в зморцках, староб.../
 вже на мене не жде край хреста,
 За селом, вже не плаче за мною.

Ні, ніхто не чекає мене
 І не плаче ніхто, не голосить...
 Вітер ізу ламає і гне,
 Вітер листя зриває, розносить...

х х
 х

Д У Р А В Л І

Курлю... - пливе під небесами.
 Курлю... - я чую вечорами
 І дивлюся в простір.
 Там тисячі, мільярди зір...
 Дюймові море плече, грає,
 Шипить і береги лупає,
 Бо вітер з-поза гір.

Курлю... курлю... - під небесами.
 Туди, туди, за журавлими
 Надії, мрії, сні,
 Що, може, з подихом весни
 Назад вернуся я за ними,
 І злину льотом журавлими
 На груди вітчизни.

Курлю... курлю... - під небесами.
Курлю... - я чую ввечорами
Над морем, в самоті...
Світять їм, зорі золоті,
В далекий шлях, чужу дорогу,
За їх життя моляться Богу,
За дастя на путі.

Курлю... курлю... - десь понід зорі.
І ось один паде у море,
В бездонну прірву хвиля...
Це він - без дастя журавель!
А моє... я...? - себе питаю...
.....
Курлю... курлю... - на небокраю.
Курлю... - за небосхил...

х х
х

НАПИШИ ЛИСТА

Напиши листа, дівчино,
Та й поклади в листі
Кілька сліз, які невинно
Зронив в самоті.

Кілька сліз гірких, кривавих,
Що впали у сні,
Що учали з віч коханних,
Перешли мені.

Кілька сліз пришли, дівчино!
Ех, одну хоча б!
Я її в чужу чужину
Понесу, як скарб.

Як на серці стане гірко,
Як не вернусь знов,
До грудей притисну кришко,
Як тебе давно...

А якщо умру в чужині,
Не прийду назад,
То на грудях хоч спочине
Та одна сльоза...

Напиши листа в чужину
І передай в листі
Хоч сльозу, яку, дівчино,
Зронив в самоті.

Ю. Формись

" V I V A ! . . . "

Лягла Імперія. Віки
 Приспали в згаряцях державу,
 Що гордий легіонів стяг
 За Рومی славу
 Несла у світ.
 Нац Вічним Містом царював
 Величній Сципіонів дух.
 Видербив меч хоробрий Ганнібаль.
 Не зміг. -

Нащадкам заповіт
 Лишив великий Цезар:

- Veni,
 - Vidi,
 Vici. -

- Прийшов,
 Побачив,
 Переміг. -

Минула слава. Брутів цити,
 Неронів-тиранів сини
 Приспали спадщину.

Діла

Змінили у слова
 Пусті, як звук.
 Держави керма перейшла
 До рук юрби.
 Поплив човен крізь бурі-хвилі
 Без цілі, без мети.

Не раз зірвався народ. Понісся
 Могутній клич: - Підемо!
 Підем вперед!

- II Duce, vincemmo! -

Як гомін промнув.
 Вже крик новий
 Луна серед товпи: - Распни!
 Распни!

Народ забув,
 Що було вчора.

Сьогодні: Рев,
 Каміння,
 Кров,

На Авля нім готує Каїн.
 Голота рай нашла, і серед мас
 Несеться цяка:

- Viva Stalin!

Г О Р І Т И К О Ч У І

Земле стій!
Не смій порушитися більше!
Або оціни зроби це,
Два,
І стань!

Я хочу Землю стримати в розгоні!
Цю іграшку забрати Сонцю,
Звесити з дороги в блудній полі,
І десь, в незмірному просторі,
Віддати Статці у дань.

Я хочу дні, що Місяць вперто
Знаєв пальцем часу на кулі,
І ці роки, що Сонце Смерті
Віддало в жертву, геть затерти,
Забрати час пропащий долі
І знову жити, жити ним!

Як синій дим,
Як немічний туман з козору
Кострів життя, жруть стеньжак, зник,
Снуються тінки дзвоник маїв
За днями дні, аж згинуть в змарах,
В просторах, що не беруть їх...

А я -

Я жити хочу!
Це горіти,
Покласти на костер себе,
в вогні спалити
Останки юности.

Ти,
Земле, стій!
Не смій порушитися більше!
Ах до дня, як на костриці
Заревом спалахнуть дні.

+ + +

Г О С Т І

Темно - У нятрі
Ким я,
А там, в куті
Пол поцвуга -
Туга.

Тико - Я... вони...
І ніч.
Про крії-сані
Плеще без слова
Мова.

Сумно - Місяць все,
Як дук,
До мене йде
Видьлом. Несмілий,
Білий.

Пусто - двоє кішки.
Я сам;
А дождик
Дум сірими муток -
Смуток.

ВВІРІЯ СУРМА

Сурма -

Так плаче,
тужить,
скаржиться зіркам,
Сумна така...

Коли гримітиме вона
Полкам залізним:

- Час!
Вперед!
Ось! Там
Ваш ворог!
Геть із ним!
Туди
Дорога вам!

Коли?

Чомусь так плаче,
тужить,
скаржиться зіркам
Вечірня сурма...

+ +
+

ОСІННІ ДУМИ

Осінні думи - смутку діти,
Народжені, коли життя
Вмирає вже. В імлі сповиті,
Доцем обмивані щодня.

Осінні думи - все ці самі:
Прс осінь тьмяну і сумну,
Про листя в'яле і дощам
Розвіяну осінню млу.

Осінні думи - ще сумніші,
Раніш як були. Бо тепер
За краєм туга, тим вільнішим
Повзе за смутком до шатер.

Осінні думи - тінь долі
Волочаться услід мені.
Бліді, обдерті, босі, голі
Зубами дзвонять у вострі.

А. Мегіт

П І С Ь Я

Де в ланках золотої пшениці
Потопає рідний мій край,
Як на небі пливе білолихий,
Пригадай ти мене, пригадай!

Пригадай вечори і кохання,
Що лилося, мов чари, у груди,
Двох сердець молодих пориваня,
Не забудь ти мене, не забудь!

Пам'ятаєш садочок над Россю,
Де сміявся до скель водограй,
Як до тебе мені довелось
У останнє сказати: - Прадай! -

Я пішов, де громи й блискавці
Розривали ясний небозвід,
Тя схилилась в журбі над криницю
І мені не дивилась услід.

Пролетіли три роки стрілою
У боях і загравах пожеж.
Вартові це стоять наді мною,
Я сумую без гранів і мез.

І коли із блакиті чужини
Ясен місяць промінням сія,
То до тебе думками я лину
На Україну, голубко моя.

Чи вернуся до тебе, не знаю;
На шляху моїм гострі терни.
Я тебе усім серцем благаю:
Спом'янь ти мене, спом'янь!

У РІДНОМУ СЕЛІ

Ставок і жабуриння
У рідному селі,
Шовкове павутиння
Снується до землі.

Сумую чорнобрива,
Шепоче осока...
- О, доле нещаслива,
Немає козаків. -

Криниця і калина -
Божественна краса,
За вітрами дівчина,
Заплетена коса.

Не плескає весельцем
Об хвилі зомоту,
Не горнеться до серця,
Не пестить сироту.

Збираються лелеки,
Цесь фабрика гуде.
Вже осінь недалеко,
Вже вересень іде.

Станісław Шерсон

Г р о м о

/Уривок із повісті/

Викор глибокої ночі реготав над чорною землею, опинившись її дутинами молодшого, гострого як біле м'ясо, пізноосіннього дощу. Безнадійна, монотонна мелодія бляшаних деків вколосувала життя концентрованим набором до важкого, непевного сну. За сильнішим пошумом вітру покрив'ї землі, немилосердні батоги снагали креативу площини снагак біжж, що жалісно й сумно ридали над головами тупих на все, змучених, збагдуваних в'язнів.

Котись невинність колної години згаляла сон із очей. Марезо розсудку намагає нерви, марезо голоду ршоувало смерть перед очима, поставленими в стовп безвирляности й брону найслабшої хоч би манді на ршукнок.

Тенер вально спочили всі живі думки у глибокій безсудкі знатеріктивованого збагдування, а все, що було людське, відійшло в дамки, тільки простору зовнішнього світу.

Козагал...

Бо наперекір усьому логічному, наперекір системі, режимові, безвладності й тьмому безвирляно, серед чорної, опидної ночі, зрозуманої обильним дощем, жевіла одна однісінька точка нахливим зусиллям ректор змивеної енергії.

Мізок.

Мізок, що вперто, тупо працював над розв'язком загадки, що її розв'язки не було. Над питанням життя й питаннями смерті, питаннями життя й бабдуности.

Ідеати місяцями, голодувати, бути битим і бути, зренті, розстріляним — чи це не нахливе...? Таким запитом могли заллягані очі страждати людський світ, коли б їх випустили на волю.

Але воля, пригасна десь у бекоті, за високими дротами, нащезненні доскоду, ідкою гадюкою електричної струї, реготалась смертним зубами в напрямі табору.

Бо це ідістичне. Бути битим, катованим, голодувати й бути, зренті, розстріляним...? Чому не відразу?

Розв'язка мусить бути. Розв'язка мусить бути. Рентки зрятованої свідомости товкла в мізку своєрідну стезку, й вона не давала спокое. Розв'язка мусить бути. М у с м т ь б у т и .

Дощ лне. Викор впе голозакі віням із лісу. Регоче. Рляка впе злов смертну симфонію надчужака, сакзованних віт світу трупамки. Ніч чорна як вугілля, непрозора як смола, важа як базальтовий блинок.

І думка. Фантастична, нереальна. Як фантастична й нереальна не туп іондування. Як нереальна й фантастична — а чина кроста і в думка — смерть у калюжі власної крові.

Дерви терплять. Це добре, коли вони не реготуть. Додай сьогорні. Додай цієї ночі, коли маленька точка стала жевілки серед астральної темряви некольної ночі. Зрентом, може, вони лне не мерли...? Га, хто їх знає...

Але думка своє. вперто, вперто, як у болезильного.

— Я и д у в ж е м і с я ц ь н а д о щ Сьогорні дощ. Я и у н у й о г о м а т и Того й північний вітер. Бу-ду. Бо імакне мене завітуть собаки, розіртуть у шажки. Розіртут... Спокій. Моклявий спокій. Бо скригнуло кось. Ноче, слів'я-вень у ршжжж, сонник немаччжж, може, вартя.

А сьогодні пізніше знову зперта думка.

- Сьогодні вітер і дощ... Вітер і дощ... І темна, темна ніч. Мій з мим часе вже квалі прозирається малюнок гамір людських голосів. Людських голосів... Глум, люті...? Вони, ці, там?

- Послед річтіг ібергебен.

- Послед річтіг іберноммен.

- Баче: гтільштанд! Лінке ум! Марруш...

Гарцолова тенеу думка. Нізок своє - але чини? Серце? Чи ви-
черпати...?

Зуєть. А у с м т ь в и д е р ж а т м . Бо згине.

Самітній голос на чні душі гробовим тоном своє.

- І ядав місяці... На дощ... На ніч... І на вітер... І дощ, і ніч, і північний вітер. Я ждав... дві страшні години на зміну варти... І зміна. І я мав би телер завернути...? Телер? Іначе згм-
чати... Юраче.

Знаєшме б'є дощ по б'єжі. Осень випивається в брудних ка-
ламах на кошу, кошу земля. У дощі безнадійно синієсе одна боло-
то. Нізка осінь, неокажна, гтика. Дощина.

- Нарад слід рчою зміною... машина виїздить... з неї, часом,
синієсе це свіла коов... - так до себе застрашена думка.

І кров синієсе тем у б'єжі. В піна, осінне б'єжі.

- А мені вже все одно... Все одно...

Знаєшме опрацьвана перек самою собою тим аргументом мертвого
світу, згине думка починає вестити в дію свій маленький паніро. Се-
ред жуків змалк тупав піднеситися в темряві незрозуміла, змозана
постань. Голова її, як чорна нерозуміюча ма а, попертається на о-
ба б'єжі і довго, довго наслухує. Та не задовго.

- Тільки півтори години часу... - каже свідомість, якщо це
вона.

Даллий кривий, незвичний сон, б'єрак синь, - не синь, црі-
має, - не црімає, жукна, гине. Інаше гине.

Інаше жонки заскриплять, не ж'єду віцсіля... в дощину.

Даллий річтігов. Назить тенеу. Важко, бо серце кожен і три-
сється в неоправданні скоках. Грудна клітка йому задує. Повітря
барану заважає для легенів. Грудні м'язи дуть чогось шрадного. На-
дія...? Вірник до мізку. Якщо він не перейме конячку, все пропа-
де. Не вдається. Зрештою... жу, жу, жу... Чи це жукна вдається?
Вегочетсьо нік, згнзваринсь дощом. Васмікається. І б'єдує реакцію.
Смерть не важна. Даллі тільки... останні квітки життя.

Нізок: ітвзніє. Влеченни влахам біжить криза. Інаше, ви-
веченни від місяців, від місяця, від двох годин. Кров відкиде в
п'юну, коли він, серед звоів білої й сірої матерії, пр'єжає поста-
вою. Парні втомаруться до неможливости, коли їхніми клітинками
біжить і пр'єється наказ. Тіло пр'єється й корчить, коли вдаряє
його свідомість, що саме цей наказ із собою несе.

Нізок підганіє.

- Не шдати. Зм онувати.

Наказ - і серце на хвилину перестає битись. І неможовтії ти-
чині власної уваж піднесється тіло, і в неможовтії загнзла річаль-
ної жоні згнзгаються надійно гострим кігтями озброєні думи.

- Телер, або ніколи...

Нізок праде. Обдучаваним, пр'єготованим пляхам, точними
оправками розсудку, і зміння, і застанови. Він уже згнзгає до чи-
ни. Далі цього вже немає відвороту.

Супинні руки обережно пробують рухливість кмічності дощом.
Вони г'єбнуть скр'єпцята. Але пр'єте сьогодні вони не скр'єпцята. Доч-
п'єдок? Часті? Ні, план. Доч намочив їх, північний дощ, із північної

сторони бараку. Дві дошки без шуму дозволяють тягнути себе до нутра.

Тут вони мають сидіти в темряві, доки тіло не переохолодиться назавжди, в болото.

Холодний пошук ударив в обличчя з отвору. Разом з тим зимний, дождливий блатіг мазнув по тілі. Воно здригається в самообороні перед холодом. Тепла немає. І з чого воно мало б бути...?

Вперед мусять пролізти в отвір голова. Та вона лижеться. Мізок рад би себе заховати від неприємності, рад би піснати вперед ноги. Але над ним є ще один, ним самим розбуджений до чину, особник. Воно. Воно дуже поволі входить в акцію, та в кишені, коли мізок крутить, вона посилає його гостро на гарт учини. Без відбору.

Вони спить, не спять. Хропе, не хропе. Як пережістоюча потвора, як притасний за скелею звір. Або як схований за гробом заць.

Голова мокне на дощі вже пів години. Обережно за нею просувається тіло, й обережно за ним волічуться ноги. Колишній організм голова в кожній мент відчути удар смерті від пострілу вартового, або від жаклих, собачих кличків.

Дошки вертаються на своє місце. Поволі, цаль за цалем.

— Віта ми — нече в північ якесь слов'янське тіло нутрі, вони вітер і дощ мочать йому ноги. А це інше, муркотить як нещобний ніт, або голодний іжак, обертається на боці і дозволяє носити довго скрині своїм ліжкові. Так довго, що малена постать назовні починає думати про відворот.

Та ні. Дошки на місці. Пропаю.

Темно, чорна, мокра ніч над табором. На два кроки нічого не видно, вітер б'є об вуха, нічого не чути. Дош глушуть усе, собаки думють погано, гадю.

На чому ніч ідав мізок цілий місяць.

Коліно потворна гадюка волічуться в темряві обрив дивної маси. В болоті, холоді, крок за кроком, якщо це можна назвати кроком. Цілий тілом по водній, морозно зимній калюжі — вперед. Як болотна гусениця.

Посеред двох рядів бараків прокладена з каміних плит стежка, й на ній, що-двадцять п'ять метрів, ліхтарня.

Круги нутного світла коливаються в подувах вітру, чорне болото не розпорожує його, й докола темрява. Зариси бараків відкриваються здалека від тла неба, дош заливає це все чорним і розпорожує його, при допомозі вітру, на все оточення. З глибини табору не доходить ніякий звук. А тут тільки повільний, рівномірний крок крок вартового. Кожи минають ясний круг ліхтарні, лишма суцього світла відблискує на їхніх мокрих, гумових пладах. Це все ієність. І знову двадцять п'ять метрів темряви, щоб у рівному відступі повторюється це саме. Слаба, смертна ілюмінація, блиск ясінного променя на блискучому дні й матовий відблиск гуми. І знов.

Ліжкові лівого ряду бараків болото піддається несподіваному процесові. Воно рухається, двигается вперед і поволі розкидається на тлі чорного бараку. Розкидає само в собі й поволі, безслідно зникає на поземі чорної, мокрої й холодної маси. Н е з с л і д к о .

Собаки дрімать у своїх клітках. До їх відрив не проходить ніякий звук так добре відомий їм таборових шмат-одягів. Ні, вони невіди, що в таку ніч, таку огидну ніч ніхто не подумав робити теж з утечер. Ніхто не захоче наражувати свої легкі на просте зникнення від купелі в осінньому болоті. Так говорять собачий інстинкт.

Він спить. Спить у теплих, вигідних ліжках, вдовольняє із себе і з других, спокійний за своє завтра, спокійний за своє буття. Десь там війна, але тут? Тут ні. Тут спокій. У таборі - навіть справжній спокій.

Обережно рухається маса болота. Обережно й невинно. З однією тільки напругою. З напругою воріт. Якщо сьогодні не буде надзвичайної комуні, тоді втечу помітять аж ранком. Але, якщо...

Ні, не треба про це думати. Колиш воно й так краще саме. Чому не буде на нього приготованим? Чи тому тільки, що десь у закармачку душі роцється блудна надія? Турне. В цьому болоті смерть належала б тільки до приємностей. Тільки щоб вона не дала на себе цього шдату, якщо писано їй прийти...

Чи щось ще паде? Так, чути, як жаліється біля під його вічності і нещасливим биттям. Чути, як здригається вітер над болотом, над тілом, що вказує вже тільки рештки температури. Але сила волі, рік незнана погоди, незнана болотозі, зовсім незнаха тут, у таборі, починає тепер тілом. Мізок зійшов до ролі її смуги, до ролі таємничого фактора. Воля керує тепер плямом утечі. Воля перейняла на себе охорону тіла від загибелі, воля рішила вивести його до життя, до світу. Ах, яка дивна ця думка, ця надія на волю, на життя, яка смішна, коли подумати про численні варті, про собак і про наряджений смертельною енергією дріт...

Чи цього триває це позвання? Як пізно? Коли над'їде з глибини табору авто з трупами загазованих, замордованих, розстріляних?

Утімач утратив почуття часу. Забагато працювала душа, щоб змогти зареєструвати поняття часу. Завелике зусилля нічого ним з болота в болото.

Важко було перебрести ті п'ять ровів між баранками, ровів, вживаних зертв водою. Ноги й руки костеніли, м'язи і тратили, колишність, еластичність. Тіло хотіло відмовити послуху, зморожене табором і куховими та фізичними тортурами.

Тільки воля держала його пострахом, надією, горістю. І воно саркало, волілось і жевріло тією дробиною надії, що її ніг ще заговорила знівач у своїй тилі підчас цього переходу. Надії, що йому здається цілком біля воріт до авта, до відомої труни з табору. А коли ні...

Ранком знайдуть його. Доб'ють. Коротким вистрілом з машинкової пістолі. Як не одного вже тут. О, скільки також було... Короткий вистріл, коронний страх разом з ним - і вже біля нічого. Біля нічого. Так виглядатиме смерть.

Два світлові йдуть поволі, не говорять нічого. Немає теми, немає слів. Немає потреби. Ідуть терпеливо, коли помікається їхні дві години. Молом і пладі блискають тільки десь-нодсь, точно що двадцять п'ять метрів, у світлі ліхтарень, і собаки часом підводять голови у своїх будах, дивуючись, що це паде до і що це немає ця. Рівномірно хляпає болото з-під ніг вартових, рівномірно розширяють їхні чоботи калюкі води.

На зоротах неперушно можна в доці інша постать. Висока, неначе вросла в землю, в грунт. Неначе закорінена в тому незвичайному світлі групів. задумана, може, у красі якоїнебудь діщини, з ледям доносим і смілими очима, може, в смаку скіцної годівки. Хто знає?

А з болота, недалеко, всього чотири метри, глядять гарячково пара очей. Їхній вогонь не з того світу. Може, це й не вогонь. Неперушно скіцкують вони за постаттю, що відрізується різким символом від освітленої малю лампочкою стіни вартової будки, за по-

ломом, що метово б'являє крицею, за плачем із штуршої гни, що в
приває цілком розвинулу постать, і спочиває з повільним питанням
на напівотвореній пістолю, що застрягла в руках стійкого.

З цієї пістолю вилетить смерть. Швицька, як ілюзія, без-
болісно. Смерть таїться в нутрі ціпки, в замку, швидко добре на-
самкиваючу, в півтоні, виконаному десь у вілному світі. Вистар-
чившись злого бреху, щоб її звільнити з припону і звільнити в голову
мисли. Тіло тільки дрогне - і кінець. Що потім?

Може - нічого? Скільки ждати? Може, сьогодні ще не змі-
не? Риск. Ах, все одно. Раз тільки. Тільки один одиницю? Раз мо-
же. Як це добре, як це добре, що тільки раз може смерті...

Може тепле огорнуло ноги. А може, це вже таке щастя? Тому
що не перестає падати і чому вітер не перестає так щиро смага-
ти випучене до крайності тіло? Ні, це добре, що хоч паде. Інак-
ше не було б утечі. Йснє.

Втеча.

Але ні, погана - і на кінці цього всього короткої стрі-
ли. Скільки ждати посмілів тут уже віддано, Боже, Боже. День-в-день і
вчора-вчора. Але прийде черга і на тебе. Мусити терпеливо ждати. На-
гато тільки терпеливо, як у цієї хвилини на авто.

Що ж це означає втікач? Нічого не думає.

Вісок реєструє тільки звіти про зимно і про воєнний, що,
здається, наскрізь проходить все тіло. Реєструє й часом завдає са-
мі питання, чи зможе тіло двигнутись у різавчому моменті, корот-
кому і стрімкому у своїй неповторності?

Втеча. Воля наказує. М у с и т ь .

Вартовий при воротях оперся злегка об свою бреху. Зажує
втікача, як мав'я, у безвісті часу, щоб ніколи не вийти, а
вартовий думає про свою безнацієну, несю службу. Що буде на її
втечі? До буде новим? Коли це все скінчиться? Втеча розбита -
лашка. Віна проти Росії їде. Десь за Дніпром. А новим? Перемо-
га: А новим?

Вісок загнув мокрим хвостом дошу під навислий сміх бучки.
і вартовий здрігнувся. Позігнув, розглянувся уважно, все в поряд-
ку, і сміх позгнув у своїй думках.

А втікач лежить непорушно на краєчку рову, виповненого во-
дою. Воля, перемишляючи, доскоче того змерзле тіло й можливо серно
забирає в нього останні рештки тепла. Забирає геть, у повне, і
за габор. Він, втікач, мусить туди туди, за нею. Смерть, смерть...

Але немає авта. І навіть, якщо воно над'їде, чи він здій-
снить свій плян до кінця? Воля наказує, але воля не може двигнутись
але мовчазними думками, тіло застигає поволі в багні і змико стяга
легким болісним обручем.

Авто буде повне трупів. А він - сміх - хоче втікача на ньо-
му втечі? Гди, божевілля змисленого терором мізку. А може, пра-
да...? Може, це так...?

Маленький рик самоходової трубки перервав думки вартовому й
зав'язав сував волю втікача. Авто...? Таки авто...? Чи може тільки
продіти?

Ні, трубка дзвенить цико серед гробової гни де раз.

В а д' і з м и т ь .

Простий факт. Над'їздить авто, як кожною мові, щоб вивести
до краєкорії звичайну в'язанку смертників. Для вартового це тіло
на підставі простої перевірки. Він піїде до авта, перевірить па-
пері й ніде відкрити браму. А мотор буде тихо працювати. Таке ві-
буває і вчора. Скільки надивився тому везому втікачу, замита-
ти міжбараковий простір...?

Для цього, однак, це питання основної ваги. Питання життя і смерті. Якби хтось считав його, пощо він взагалі живе, коли в такому стані він, так чи інакше, засуджений на смерть, — не знав би, що відповісти. Живіть первісний інстинкт гнає його до волі, життя. Інстинкт, не свідомість. Вона тільки він чує.

Що не смач. Вітер навіть посмілюється, він намагає не біліше чорніє, і росте боюто в глибину. Сумно завиває сиріосою صدا із собою. Щоб тільки не забачалося її піти погуляти трохи по доли. По доли одна людина життя погасло б під клявками, без додуму. І життя не зиргається на думку про таку смерть. Все, лиш не те.

Іди гумовий коліс по водяній плодній дорозі галююється в чорного дощу. А вітер так мімає те все в чорному мавці ночі, крутить, вивтає. Брудко, помуро, страшно. Бурр...

Важко волі перекобується на сталь. Рівничий момент протко- дить. Давно, владоване вантажне авто над'їздить до зростаючим до- мом, а рефлектор кидаєть ясні рядки світла на брук. Дотор шуми гаряче, авто задржується. Стійковий виходить з-під брудки, набли- жується до вантажівки і гукає коротко до шофера. Куди їде, вікон- це біжить блискавля у світлі електричної ліхтарки на руці. Ліхта- рка просвілюється, гасне. Ямне в кишені. Вартовий вивтає авто на дорозі і їде до воріт...

Втілю піднімається і запискає зуби, щоб не провалити з бо- ле. Де лосі так болять. Молоці, але болять. Вони докидуються при- ло, але ніхто не бачить, як омаєє і як ругається до доносі боло- го. Боло добирається до машини в момент, коли одна людина воріт на- стою піднімається.

Зірване це зусилля, і гори енергії літали на поле зима тра- достей. Але тіло відоклялось, піддалось, і руки, подіружж досяга- ють високого берега вантажної скрині. Втікає високого дощу, і це дозволяє йому досягнути пальцями високого берега...

Віно галюється даліше. Воля показує йому піднімає на верх і зливає із чорним тлом брудного брезенту, що вилупає купу трунці. Воля корить його в двох лахлявах, коротко і судорогах, карежно. Боло не всміє на своїх руках піднятися. Не всміє. А воно темер чте кожним атомом, як наближається смерть. Невидає, не- ладуча смерть. Пальці костеніють, заціплені на дереві, не всміє розіпнуться, воно нагло заломлюється...

Інстинкт тільки, споконвітний інстинкт самозбереження, дер- жать на фатально високої скрині...

Машини ругає. Пальці держаться...

І тіло лине з бологом до боку авто. Як машини. Докичеться з авто, дугає...

Вартовий стоїть спокійно по другій стороні авто, і до чергу- чи друге тіло відокляє воріт. Світло заслабе, щоб роз'яснити как- ину очей. Вартовий не бачить.

Віно лине через ворота, волічється даліше і з- лею разом волічється несаговте тіло. Машини вивтає його поза забор і зливає з ним у темряві, що заростає дозвільним насильям дощ у відраді має кілька метрів...

Вартовий гинуть за нею коротко, здыгає ра очей.

— Ніхту загубить, фермажер керль — м рече під носом і біжить туди не цікавляться, бо за пляхту буде вічно. Іди шофер і його поїтих. А зрештою, це і так все нецікаве.

В нітьмі, в кроміній нітьмі, що її насиль дозвільне бліде світло рефлекторів, не видно нічого, поза якими контою полерегу- в посиль — іди.

Пальці не відердуть татару тіла, обриваються, і тіло ско-

чуттях неспритомно в болото. Хотиться ще трохи по дозові, поки не застигне над дорожньому стовпнику.

Дорожній знов понуро вертається до будки й розвесеєє себе думкою про гарну наву, що її зможе випити за кілька хвилин. Після зник.

Оскільки час минає знову...?

- Постен рікстіг ібергебен.

- Постен рікстіг і...

- Ваге штіє...

І дручний звук підкованих чобіт на мокрому ґрунті.

А цесь, навіть недалеко, підводиться болото, ксвонкує з зна-них відгуків і раптом зривається у страшній гарній незвичайної, трагічної свідомості, похитується, але, вдермавшись на певних морак, глибоке пробудженням страхом, л ю д с ь к и м у се почуван-ням, розкидається в багничі осіннього, розмокнутого, сиво заора-ного нощі.

За слідами бігача вкисає знов болото, і сліди тих нікто вже не відрієде.

Ноч... море, таки...?

+++ :: +++

В. Бен д'...

Я. Ю П Р А В Д У А С Ь

Відбу з моря: осінь. Не пече вже сонце, не дождь має цукро-ча. Так гарно, тихо, і небо погідне та чисте. А в повітрі порох-ня й монотонний звук... Гарна, золота осінь. Рабське місто...

А цесь, на сході, ген-ген на обрії, клаптки чорної сон чека-ють віду з моря, сильного солоного вітру, котрий погоніє їх на за-хід, на Ананіам, де над сивими верхами вони вилетять своєю тугу о-сіньніми дощами...

Сидно мені... Девлюся через невідляцькі цеси й бачу осінь у повній її красі...

Моя захлина дійсність: осінь золота й гірка горюла. Так коцється, щоб це був тільки сон, щоб час, змарнований в неволі, не мілов на рзхунок яттевих років. Але час має свої закони, і чо-ну бабине, як ми його провадимо...

Дні не коцять іти з нами в ногу. Супроводять нас по 24 го-динні і, незаметною монотонністю життя нашого, перекидають через кровину огорожу й відходять у безвість, лишаючи нас на спорад про себе сміху на сирожак, борозди на лиці...

І, цень відходить, ми не оцінюємо його вартості; навіть не точно думати про такі дрібниці. Але хто з нас не має 30 тисячі. цесить тисяч, всього, що має, щоб тільки вернути щось цень з-па-вод п'ятьох - десятих років?

Й незвичай хотів би вернути один осінній цень і поспити його знову, але не так, як пережив уже раз...

+

Цесе нас було: два хлопчики й дівчинка. Володзі, Ліна та й Я. Ліна йти стояли рядом, і між трьома родинами пазурало згода та

дружба. І не пан'ятаю ні одної сусідської суперечки. І за нас, ма-
ма, нічого було й говорити. Ми були як брати рідні й сестра.

Ми вчили разом лекції, разом ішли до школи, разом верталися
додому, разом ішли на річку купатися, якщо це було літо, а взимку
— ковзалися на сльогах.

І й Володя навіть забували, що Ніна є дівчиною, і, напри-
клад, в деякі речі їй не личило сунути свого носа. Та Ніна й сама
забувала про це і встриявала разом із нами в біжки з хлопцями з
другими друзями.

І ніколи не бачив її заплаканою, чи сумною. Здавалось, віч-
ний усміх був пріпечатаний на її личі ще пра народження. Була смі-
лива й горда. Ця її дитяча гордість виклякала повагу до себе не
тільки в нас, її друзів, а навіть у вчителів. Ну, а ми могли піти
за нею в огонь і в воду.

Моя учителька хотіла розсадити в партях хлопців і дівчат
окремо. Це здавалось їй, ал поки черга не дійшла до нашої парті,
на якій ми сиділи втрійку. Вчителька нервувалась, кричала, нака-
зувала, та ми стали так боронитись, допісля довгого "бою", в який
були залучені й мамі батьки, яких ми мусіли привести до школи за
неслухняність, ми все ж таки виграли: й надали сидіти разом в од-
ній парті.

Це була ідеальна дружба двох хлопчиків й однієї дівчинки.
Ми не могли пробути одне без одного й секунди. Якщо тринялося і в-
нони, що я сам ішов до школи, то я не ішов, а біг, щоб скорше по-
бачити своїх друзів — Володю й Ніну.

Це була пора дитинства. Гарна, щаслива пора.

Із нами чні... Одна за одною пролігала весна... а і раніше,
наші мамі стояли рідом. Як і раніше, мамі батьки не чинилось і в
деякій мірї провоцями не одну годинку за чаркою.

Зіткнули ми, Володя, Ніна і я, змінилися. Ми зрослою, переста-
ли бути дітьми. В мамі відноси и непомітно вкралась змість, і
дружба наша з дня на день губила свою цярність. І мамі серця з
деякого часу почав бити солоцький дзвін ще не зовсім зрозумілого
почуття.

Ми з Володею давно перестали носити штани, пошиті з матеря-
ної сніданці чи батякового піцаана. Вдома ми намотували матерям
за їхню відсталість і старалися шити вбрання в майстерські. Батьки
бурчали собі під нос, невдоволені з зайвих затрат, а ми тішилися
насорочками ботівками і штанами моцного басоу.

А Ніну зовсім не можна було пізнати. Її постать зривнялась,
набрала жіноцьких форм, замість дитячої байдуости криваже дівоче
соромливість. На її доках грали рожевими красками цяр і м'якці.
Це не була та Ніна, що колись сядла з нами в парті, що колись ле-
зла в лісі на високі стовбури дерев за шуліченками. Доч і тепер
вона не чудалася нас, проте мамі відносини не були дов часі про-
сті, як колись. Франца, що й тепер ми часто бували разом, але це
генеральне "разом" було таке тяжке й нестерпне, що, замість приєм-
ности, мамі зустрічі приносили нам все більше розчарування.

Ной відносини з Володимиром почали гіршати особливо з того
часу, як ми обидва переконалися, що обидва кохаємо її. З тих пір
мама могла терпіти один другого. Ціл мамі позетала завидність. Доч
не і із нас старався бути ценим і товар ським, у дній на режну-
вали один одного до Ніни, і заздрість вкрадалася в мамі серця.
Ця наша ривів іскра розриву готова була спалахнути неміді з нами, а-
ле пріщудність Ніни зрівноважувала нам молодецькі амби.

Коли мамі пріщудилось бути з нею сам-на-сам, а мамі гобо-
ва і її цяр свої почуття, прізнавався в коханні. Й пріщуд існої

відповіді, але вона зволікала, бо таке ж саме чула і від Володимира. Ми обидва любляв її, й вона губилась у виборі. Й її Володимир не уступавши один одному будовою й характером, і ні він, ні я, не мали певних певних переваг у зрості. Ніна свідомо не хотіла прихилитись до одного з нас, бо знала, що тим самим завдасть велику прикрість другому.

Та далі так не могло бути. Одного разу прийшов до мене Володимир і відразу, навіть не привітавшись, заговорив про Ніну.

- Я знаю, - сказав він - ми обидва кохаємо її, але все так бути не може. Ми зусім вперті, щоб порозумітись між собою, а тому мусямо зашукати її прямо: або я, або ти... Бо ж не можемо ми вічно підозрювати один одного...

Я приєднав на це. Вечором ми зустріли Ніну в парку, відійшли з нею в глухіше місце й там поставили їй відоме питання. Вона була заскочена цим і навіть розгубилася; не могла сказати й слова. Потім взяла нас під руки, й ми пішли повільною ходом додому.

- Мої хлопчики - почала вона. - Як ви змінялися? Цього я ніколи не сподівалась. Але коли ви поставили мені таке питання, я буду відповідати. Ні до одного з вас я не маю більшої симпатії, а обидва подобаються мені. Я люблю вас обох... Це схибно? Але це ж не моє право похитати з вас одного, щоб лишитися з другим. Якщо питання спочатку так, то я скорше відійду від вас обидвох. Але не говоріть про це... Будьмо й надалі разом, втроє, як колись...

Вона стискала наші руки, але кожний із нас хотів бути з нею сам, ми провели її додому, а як лишались удвох, сухо попрощались. Від того часу наші відносини ще більше погіршились, але до ніякої брутальності не доходило.

Одного гарного осіннього дня, в неділю, батьки Володимира й батьки Ніни прийшли до нас у гості. Мої родичі прийшли гостями, а я тимчасом пішов до Володимира. Він був удома, самітній. Вперше від довгого часу зав'язалась між нами щиріша розмова. Я повеселівся але не міг догадатися про причину гарного настрою його друга. Ми вирішили запитати Ніну; вона не відмовилась, прийшла. Володимир знав товч нахаку старої настійки, й ми влаштували свою цю забаву. Ми зникли, наші язички розв'язалися; поплили слівники про ті часи-літ дитини роки, коли ми були байдужими до всього й відірваними друзями й ніколи не чували, щоб колись поміж нами стався який розлад... Навіть просміялися. Ніна була до нас одностороння та привітна і вважала, щоб якимсь необережним словом не прозвяти когось із нас.

Нічого такої розмови Володимир виїшов у другу кімнату, а я без свідання увійшов знову, з закладеними за спину руками. Як уже відійшов до столу, круто повернувся до мене, й між иним та ним заноридив в його руці пістоля, що ціркою дивилась у мої груди...

- Зривайся Ніно, або всадку кулю в твоє серце! - ціркою серйозно й піднесено крикнув Володимир.

Я спомотняв. Перелякався. Роззявив рота, але й цосі не знав що я хотів тоді сказати: "Зривайся...", чи "Ні..."

- Не бійся, - засміявся він - я шартую... - і помахав пістолем на сід. Сів.

Температура Ніна виїшла одна проти нас і дось думала. Може, ця сцена з пістолем дала їй щось до зрозуміння? Мабуть... Бо вона ціркою розумно ринила, що такий шарт зо зброєю може стати волею чи одного з нас трагічним кінцем.

- Ніно, - сказав я, зовсім уже заспокоєний - адже це тільки шарт. Не будь така вразлива.

Вона не відповіла нічого. Я зацікавлено дроскочував руку до

пістолі і спитав свого друга, де він її взяв. Він щось шуктано по-
людив, згадував про якогось знайомого міліціонера, але нічого не
зрозумів. Володимир виладував набої й передав пістоль мені.

Перший раз тримав я в руках таку річ. Я довго перекладав її
з руки на руку. Дотикав окремі частини й, нарешті, взяв її в поло-
ження до стрілу. Нілька разів клацнув спусковим механізмом і хотів
переказати пістоль Володимирові. В той мент, як він простягнув руку
до неї, я клацнув ще раз...

О, Боже! Стрілі! В кімнаті запахло порохом...

Куля поцілила прямо в груди мого друга, і він змовився лі-
вою рукою за прострілене місце. Сильно зблід, очі зробились як
вкльо... І жалі сідів на стільці... Дивився на мене.

— Як це сталося? — спитав ще він і подивився на стіл, де ле-
жали виладувані набої. Потім упав на підлогу.

Ніна і я, розгублені, стояли над ним, а він важко дыкав і
правою рукою намагався звільнити груди з убрання, немов би хотів
цямк легкими більше повітря...

— Володя! — крикнув я. — Що ж робити?

— Нічого — відповів він. — Мені здається, що тепер... це
день... Не так?...

— День... — підтвердив я.

— О! — божевільно закричав він. — Я осліл. Я нічого не ба-
чу...

Вдарився головою об підлогу і знепритомнів. Заплакана Ніна
стала на коліна, схилилась над ним і пригладжувала його волосся.
Її сльози спадали на його обличчя...

Я стояв посеред кімнати, думав про самогубство...

І знову пройшли дні... Знову була гарна, тиха, сонячна осінь.
Без сльози й дощів...

Ще більше змінилися ми, а особливо Володимир. Він став ка-
хиком. Німа попала йому в праву грудь, злегка зачепила легені й
растеряла в ребрі. Два місяці він нічого не бачив, — дуже сильно
була ушкоджена нервова система.

Німа такожі операції кулю вдалося витягти. Йому знову вер-
нувся зір, але на лівій нозі, в коліні, утворилось сугублення, і
Володимир живився кровим... Наші батьки порозумілися без слізких
судів, справу полагодили між собою.

В ту осінь я приїхав на відпустку із студій. Після короткої
зустрічі з батьками я зараз пішов до Ніни. Застав її одну. Їм при-
сталися, й од тепер я помітив, що між мною й нею встановивсь ве-
личезна пропасть, через яку зовсім неможливо прокласти міст...

Вона розказувала мені про Володимира, як носила йому, кво-
рону, шити, як доглядала його, як тішила, щоб він не переживався
трагедією... В кожному її слові чулася незвичайна любов до Воло-
димира, і це побуджувало моє самолюбство.

Я вислухав її оповідання і став розказувати про свої студії
та життя у великому місті. Вона слухала мене без охоти й негов
чекама, коли вже, нарешті, лишу її одну. Я помітив це і спитав:

— Чому ти, Ніна, така непривітна до мене?

Вона мовчала хвилину, потім відповіла:

— Ти гусий знаєш, що я не є більше вільною, і твоє відста
моє статутен...

— Ти замужня? — не дав я їй скінчити.

— Ні, тільки заручена...

— З ким?

— З Володимиром...

Я застогнав, як ранений звір. Я третій її, Ніно, що з нею

нов'язано було моє перше кохання.

З двох новітніх куди вилив на поверхню приспаній егоїзм, і потім скрізь, що прорвався з мого горла, зовсім збещестив мене.

— Ніна! Ти зв'язуєш своє життя з чоловіком-інтелігентом! Чи ти подумала про майбутнє? Скалічений Володимир не зможе забезпечити твого життя... Ти муситимеш працювати днями й ночами, щоб цими утриманам собі, йому й дітям... Чи ти добре подумала перед тим, як зробити цей крок?... Ніно, заручини не є юридичним актом... Це не ніщо, роздумай... Я простягаю тобі свою руку і прому твоєї згоди стати моєю подругою життя. З кінцем студій я матиму ідеальний денявон, і ми будемо щасливі зо мною...

Вона слухала все це, повернена до мене спиною. Дивилась у вікно, за яким по лівку листя фарбувало землю в журміну осінню фарбу... Вона рвучко повернулася до мене й зимним і рідким поглядом зирнула мов постать.

— Ти ніччема! Негідник, черствий егоїст! Людина без товариських почувань і сентиментів... Ніколи я не стану твоєю дружиною! Чувен?! — Ніколи!!! Не хочу в'язати життя свого з тобою, бо, хоч ти здохнеш на тілі, проте маєш скалічену душу! Ти, що скалічив Володимира, замість того, щоб виправдатись перед ним, допомогти йому, колом позбавити його останнього рятунку, мене? Замість того, щоб підбадьорити мене на такий крок, ти знаходиш в мені наступованні шийсь блуди? Я не знала, що ти такий самолюб. Нам немає про що говорити... Я остаюся з Володимиром... Хай буду тільки працювати, але мені велику полекну робитиме свідомість мого кроку, з любов'ю до прекрасного чоловіка...

Я не міг більше слухати... Вийшов з кімнати, з тим пір нікого я не говорив ні з нею, ні з Володимиром...

Ще кілька разів приїжджав я на вакації й бачив зо свого галуку Володимира цвір, а в ньому втірцевий порядок... У сажку увал яблука гарно, круглолиця жінка, а біля неї, в маленькій молюсочці, бавився медведчиками русявий хлопчик...

+

Що приїде осінь, я все згадую той день, коли на все вграт Ніну... Я так шкодую, так шкодую того дня... А так хотілось би завершити його, передати знову, тільки по-іншому... Бо це й досі, як згадаю останню зустріч з Ніною, відчуваю, як на щокім горить рум'янець. Пече сором.

Ніно, я дійсно егоїст і негідник? Ні, це неправда. Це не егоїзм, то була боротьба за щастя, оправдана законами природи...

В огнях фронтів я помагав, а нераз виносив з найнебезпечніших місць, часто ризкуючи власним життям, ранених стрільців, навіть танки, що ізза них мав не одну прикрість... Я діявся останнім сучаром з командиром, котрого обіцяв ще на вишкочі вбити, тільки ступивши на фронт...

Я й виправдав себе за той ганебний вчинок у значенні за щастя не одній людині, а цілої нації...

Що би я хотів вернути той осінній день і сказати їй, Ніні, і йому, Володимирові, щось на своє оправдання...

Та це нікому не вдалося вернути того, що відійшло з безвіллям, бо не змогає про себе сивину на скронях, борозни на лиці...

== == ==
== == ==

а. дорнос

С К И Т А Л Ь Щ И Ц Я .

Чи зможеш?

Плевали очі. Крізь мрячну прислону сліз дивилися на земні сталеві роїни, на довгу стрічку вагонів, на чорну, задимлену машину, голову на колії знак станути до двобою з простором. Дивилися і не бачили нічого. Тільки одна маленька, незаметна точка, ледви видна серед голів і квітів, приковувала їх до себе. Вона сміялася, сімко мастям. Ця точка — це радість її життя, це вся надія, ніччора старости. Це син її.

Працається. Працається з тим безжурним, спокійним життям знака, на порозі здійснення своїх сміливих мрій. Він воєк. І нього сила — меч у руках. Він дужий.

Плачуть очі. Терпеливо, тихо жде вона на ці останні і зводувливі хвилини, що належать виключно їй. Вона сама, з боєм своїм. Ніна та глуха на сміх, веселий спів. Не бачить тих красок, які цвітуть кругом. Черон хвилює.

Зближається її хвилини... Оті останні.

Дрижить ціла.

Під горло тиснеться ввесь жаль. Громадиться, дрижить. Задеревілі ноги роблять крок один, два — й вона вже при ньому. В руках дрижить тоненька срібна ниточка з медаликом. Чому. Як талісман, на довічу, повну небезпек дорогу.

— Сину... сину... Чи бачиш? Там твоє рідне місто... Там... там наша праця... Чи зможеш захистити їх...?

Врається гомос. Громаджений жаль вирвався цілою силою з горла. Він прийв смішки ще довго по тім, як стрічка вагонів наліла, зникла у віддалі.

Ах цезна...

Д е т и . . . ?

Стручки карпаяські смереки кивали здивовано головами.

Високі гори передавали собі шум потоку, що плив крутими гірськими дорогами. Колона возів, людей — довга, без кінця. Плач дітей піднявся з маїлюю старших. На обличчях блистів піт, малавався втома, зневіра, непевність. Куди?

Змучені ноги медви плентаються, руки судорожно тремляться веза. На ньому все найно, все, що можна було забрати.

Підсміють села. А вслід за ними летять здивовані поглядки.

— П р е ч о і д е т е п р е ч ? К а м у т е н а т е ? Ч о м у ? . . .

Куди?...

Ного вже небавом дістанете відповідь... Покищо часинні...

— П а с т о й ! А д к у д о в а ? Г а ? . . . і з н е м и н і - м і ! П о д с т е н к у з н і м і !

Я: грім. Вони ває тут? Боже... Навіщо здалися цей труд, цей піт? Щоб тут, десть у горах, на чужій землі зустрінути струнке призначення?

Латом викривлені обличчя звернулися до білої стіни. Діроке відкриті очі дивилися без виразу вперед. Луком нагнути марки чеканки куди.

— П е т . . . В а м п р а ц а е т с я , е с л і в и с в а ю в и н у с н о е т е с о б с т в е н н о й к р о в ю . І д і т е в п а р т і з а н с . . .

Ім дарується життя. Нащо? Щоб, як червоні партизани, кроми-
вали кров за свого брата? Іронія...

Де знайти вихід?

Він сам прийшов. Принесла його ніч. Прилетів зо стрілками й
вісгунками зов.

Стрелиний привід розвіявся. Колони поплили далі, у призначення.
Восід за ними летіли воєцькі погляди, гарячі, задорнені.

В них, на руках, жовтіли льви.

А очі пильношукали посеред них його... Питался:

- Сину... де ти...?

Р я т у й і

Як бохонець чорного хліба стояла на двоє розтита гора.

Бессонна й нерухома, виглядала свого кінця.

Зимний осінній вітер боронив її. Докучливо залосив під ко-
ну шліпку одохи маленьких постатей-мурашок, що на своїй ряскалі
несли зникнення гори.

Ізраїли працювали від рана до вечора, обідрані, голорні, на-
доці, на злині. Як раби...

Чорно хмаров стояв над ними наглядач. Червоний, світлий, п-
зетий. Тоненький прутик бив нервово нікому невинну коливу чоботів.
Він рах би когось іншого... Його кортіло...

З чорної хмары громами падали слова лайки...

- Л ь о с і Л ь о с і І р . . .

Де було гірше прутика.

Вона також є тут.

Згоджена, зжучена. Олив'яні ноги глибоко встрипуть у р-
моцету гвару. Вона чіпається їх, не хоче пустити. За коліни крес-
камібно зломить.

Залостенілі, фіолетно-сині руки пхають візок. Він скочить.
проймає кричить і зветься до глибини душі. Він крає її на вушні.

Очі приляються в жовту глину. Яка вона жовта, ця глина?
те життя...

А він? Де він...?

Очі дриляться у глину, ноги важко йдуть за візком. Візок
скочить, кричить, глина скокить... Все ковте... ковте...

- Л ь о с і Л ь о с і

Тоненький прутик засвистів.

- Ані Сину... Рятуй! Рятуй...

...овго... темно... рожево... І легко... Зомліла.

П р а ц я й і

Кинувся світ -

Усе, що жило, кудало свої домівки, прожогом утімало на за-
хід. Моди... звірта... Всіх огорнув жах. Навіть мори з непевніс-
то кривилися на цю рвучку, живу ріку, що повинно замкнула свої корони

Кинувся світ -

Ідучи Апокаліпси, жадний крови та знищення, сімь смерть.
У нього на чолі виписане живою кров'ю слово А з і я .

Голод - смерті - заслання - знищення...

Втісав, хто див. На захід... На захід... А смерть за ними
гнала. З-під хмар кидалася на них із диким свистом і кидила. Збо-
вала всім, хто не зумів заховатися.

Ромі зановнені. Вози - коні - люди. Кров...

Над берегом доюги лежить вона.

Всє поночі - сама. Змирає.

Смерть, від якої тікала так далеко, знайшла її як тут.
А його нема. Не знає, може, що вона так близько. Може, це
останній, слабкий віддих долетить ще до нього й перекличе тією цнх
її останнік тільки слів:

- Працай... Працай... Мій сину...

:: ooo ::

Мн. Зо.

К. А. Р. Т. М. Н. К. И

Сонце показувало на полуденок, як закурилась дорога.

Рука до чола: грузовики... Так, це вони... Ідутьі...

І новотилося полями:

- Ідутьііі!

Як були при роботі, так і бігли, з серпами, косами. Нав-
проки, до села.

Цикалюк біг останній. Ще встромив серпа в півкілок, натяг-
нув сорочку.

- А, чортів діти!...

Стояли муrom довкруги церкви - чоловіки, жінки, діти.

- Не дамо! - кризь ридання й проклони.

- Не дамо! - з очей і постави.

А це довкола - поліцаї, кракуси й робітники-мазурн. Вагне
на крисах, ломи, сокори.

Пробірались до церкви пробом, - відонхнули. Раз, шумий,
десятий.

Баба Єлка не втерпіла і в лице напасникові:

- Дай же вама Польска гине, коли настає на нашу церкву!

Відшлю в криса й ударив. Прикладом у груди. Вишма.

З шрон скочив Цикалюк:

- Гаді!...

Виконка зброю й ударив собі. На землю звалився поліцаї і
криса у двох куснях.

- Дивні А голобули, - комуніст!...

Слідуки за рукав, усмоктали.

З кілля села новий галас. Іхала пожежна сторожа.

Виражали вуки в бочки зо смердячою течю й лощами.

Ірбо колхкнуло.

Стояв ув одвірку хати. Кризь безодню ненависти й чорниці п
гроз - від на церкву.

Вона хиталася...

+

+

+

Осіпний дощ зо снігом, оголочені поля, низько навислі чорні хмари.

Гук моторів, пошквування тракторів, погейкування ноговиць, груба московська лайка. Авта, гармати, загрузлі по осі вози, насушлені обанччя в будьонівках на дорозі.

Усе на схід...

Село розпламалося на болоті, гляділо.

Шанка напущена на вуха, дозема борозна на чолі, рука сукманка на згорблених плечах, руки майже по лікті зашпунці в шпунці забончені чоботи. Це Цикалюк. Стояв край дороги й дивився.

Немає нікого в повітрі, чорна розпач на серці й питання: «Що буде?» дощ скамував по шапці, лиці, куртці.

«Здоров, хазяїн! Можна до тебе в хату? Перешок і зморз... Погрітись б... мати!»

Червона зірка на будьонівці, обтьопана, вся в болоті сіра шпелея і таке ж обличчя. Це червоноармієць.

У малій шинка з зажуреними очима і Степась при заплаканому вікні. Він теж глядить...

- Дай! Так ми відступаємо. По Буг, значить...

- ???

- Сиди! Прийдуть германці... Але ми їх проженемо. Коли б тільки весна, то обрушиться наша авіація, підуть танки, гармати. Одне оверо зробимо туті... Ідь з нами, хазяїн!... У нас добродут у нас заводи, у нас... - сягнув до кишені і відобув шмечок зім'ятих ледочок.

"... Заприятнені уряди Радянського Союзу й Великонімецького розбивши буржуазно-панську Польщу, поділилися полосами впливів і встановили демаркаційну лінію, яка проходить річкою Сіном, Бугом..."

"... Заприятнені уряди рішили дати місцевому населенню волю вибору місця на проміток..."

"... Товариші робітники й селяни! Радянська влада заповнює всім, хто забавав би жити в межах СРСР, працю, старці опіку, молоді безплатну науку..."

Два образи перед очима: один - чорної праці в наймак і курби протодолі сначодинака, другий - безтурботного, достатнього життя. Ось Степась уже інженером... А що! Хай бодай він не бідує так, як його батько бідував усе життя...

- Покумаю!

Вітер шпатував чорні хмари й сик дощем. Болотяншини вишками колмишини все це просувалася валки. Тим разом між гарматами та поза між чалоними селянські коники і тягнули вози, нагужені всілякими добром та дітьми своїх панів. За возами кивали головами повчалки корови, а боками дороги та поза придорожнім ровом тигнулася шинки

Там Радчуки, Тимошуки, Шаварські, Носалюки, сини чорних зель Хомичини. Перешоклі сукманки, червоні опаски на рукавах, гвинтівки за плечима, окули надії в очах.

Там туди, де немає турбот про хліб, де рідна влада, рідна мова, рідні школи - для всіх.

Там на схід.

И усе, племися й Цикалюк за возом. На купі клунків носивши з хоподу Степась. Настя підганяла корівчину. У підчервонілих очах не було більше сліз, але якась безнадійність.

Рідне болото обіймало ноги, кувало їх, не пускало.

Цикалюк ішов повагом, не зважаючи ні на вітер, ні на дощ. Там далеко, де хмари, грязька й дощ зливалися в одне, він бачив

краще небути...

- Тьо, Малікі!

Сніг і мороз гуляли над селом.

За шумом: - Чули? Цикалюк вернувся...

Ішли на шеварок, змитати сніг із залізниці.

За конатом: - Чули? Цикалюк вернувся...

Цикалюк дійсно вернувся. Направив у хаті піч, вікна позабав дошками, позавідував міхами, щоб не віло. У кутку намостив соломі й так спав.

Сніг волоски поперетикали чуприну, худий і зморщений, на всі питання відповідав одне: - Є, нема добра, немає там праці! Забрали коні, забрали корову, воза, Настку окалічили у Сабурці в Донбасі. Забрала мене, щоб я вертався додому... Померла... А Степаса й Бузі, при переході застрілили....

+

+

↓

Із трвок.

Війни в дзенькіт цвіркунів, запах пилі і роси. Патрони в настрі зустрічували так до боевого маршу, місяць лебувався в темні джонку дьохтяря, кожухах фінки й десятки.

Повчани.

Грушка стежника лугами, тверда доріжка під горб, і - перед очі мляко біле мереживо поси, а за ним - чорна стіна цинтуру.

Кожі проскочили через дорогу та крізь поперечні дражменні огорожі й місяць погас у запаку лип, - заговорили.

- Так ось ми й на місці... Сказано, їх коло тріщити... Три-чотири вози... Так ось що, братва: уляжемось за ногичами... Відцаль - п'ятнадцять метрів один від одного... Так вони й будуть. Не фінкше. Вирівняються - гранатами, а там - посіен, Григоре, з дьохтяря, а ми - двоїми. Розумно?...

- Точно, розумної

Венесе корців, тріск галузок і - одним кляцом розставив в реко ноги дьохтяря, тихо лягла фінка й десятки. Окремо, на ногичах. Ціпи до шляку.

Зангли.

До десь ломають галуззя, шелестіло листя, буркотів Григі до свого дьохтяря. Вмостився й півголосом підтвердив це:

- Ось такчкі... Ну!?...

І тиша.

Постки липи, тоненької виводили комарі.

Міхами півгодзени.

Ат ось ожило село гамором коліс і блянням псів.

- Ну, й клята команва! - вилаявся середній. Хотів порезкотися, чи не сплять по боках.

- Вгем, клята! - з однієї сторони.

- Урм! - з другої.

Вирішніше налягли на зброю, пальці обережно випростали в очі безсечників у репанок. Ще тільки вложити вказішого в кильце, сімхити і...

Колеса гомоніли все ближче.

Від чужих контурів села на стрічку дороги відірвалася одна пляма, друга, третя. Котилися аділі. І чути було крик: "Ін дер тайна..." Все голосніше.

Уже видно буде зариски коней і високі німецькі машини. Все перешине.

Вирівнялися.

Три маси руками, три сухі вибухи запалів і -

- Дум тойфель....

- Грим! Грим! Грим!

Коні рванули й понесли. До божевілля. Навздогін реготала дівка, чепельно, залоссячись зо сміху, вторував їй дьоктяр і сухо гавкала дьоктяка.

Покляти, по росі, ген, аж до Мірецького лісу, метів годин.

...== = ==
== == ==

М.К.

Ч и м и м у з и к а л ь н і ?

Питання, чи ми музикальні, викличе напевно не тільки здивування, але й "святе обурення" серед більшості тих, які його про читать: Адже ж "ц і л и й с в і т", мовляв, знає красу української пісні, адже ж усім нам відомо, як ч у ж и н ц і захоплюються її чаром, вона є для нас ... і так далше, і так іще...

Ми далекі від багання викликати в когось сумнів здатності краси й багатства українського народнього мистецтва, а ще в ніякій мірі не хочемо понизити повагу нашої пісні, обезцілювати її; це було би справжнім безглузцем і даремним зусиллям. Ми знаємо велич українського творчого духа, віримо, що його плоди полюбляються чужинцями /із "цілим світом" будьмо дещо обережніші!/, маю цього - ми горділися хістом до музики та співу, що ним нам зараз так дуже відрізняється від інших народів; ми любимо, народні, такі пісні, як любимо наш народ, що його найкращим духовним виражені є власне пісні. Саме ця, не завжди виправдана, гордість підмонула нам це, по першій погляд - чудернацьке, питання.

Відповідь на нього залежить від однієї передумови, а саме від того, ц о ми розуміємо під словом "музикальний". Коли мовою означати природне обдарування людини музикальним слухом, підсвідомі почуття ритму, нахилом до - хай би й примітивного в засобах - музикування й любов'ю до пісні, тоді відповідь звучатиме, без сумніву, "т а к". Коли ж під музикальністю розуміємо дещо більше над згадані чари природи, тоді не треба спійматися з відповіддю, але глибоко призадуматися.

Професійна інтелігентна, в європейському розумінні, людина повинна мати, крім загального освітнього рівня, професійної спеціальності й широкого та здорового погляду на світ, це й розуміння

мистецтва в загальному, коли вже не ближче знайомство з його однією його діялнкою. Це розуміння повинно бути слічне в її зацікавленні мистецькими миттям, в її участі в мистецьких проявах, у зміні висловити собі й висказати свою власну думку про таку чи іншу мистецьку подію. Тому така людина йде в театр, оперу, відвідує виставку, малювальну виставку, цікавиться концертом. Коли перебіжить миттям у театрі, або відвідувач виставки, не має відповідної фахової підготовки /драматична школа, академія музичного мистецтва/, то любитель симфонічного, або камерного концерту – це, не рідко, люди з музичною освітою. Відомо ж бо, що на Заході кількість середніх музичних шкіл /ув одній державі/ має перевагу над кількістю... учнів музичного інституту, наприклад, в обласному місті Західної України перед війною!

Ця особняк – як же вимовна! – заввага розкриває поред нами частину відповіді на наше заголовне питання. Насувається порівняння: музика – це своєрідна мова; співати /грати/ – це так, як говорити; природне обдарування музичним хистом – це відповідник уміння порозуміватися мовою. Ця аналогія слід доповнити ще й тим, що коли грамота – це передумова пізнання мистецтва слова, тоді му з н а г р а м о т а – це ключ для пізнання музики. В одному й другому випадку грамота відкриває можливості вивчати й плекати всі роци мистецтва. Чим більше знання здобув любитель котрогось із тих мистецтв, тим більше в нього змоги його розуміти. Друга справа, що знання „звичайного“ письма вдоступне людині зворид мистецтва слова, писані тільки тією мовою, яку він знає, а музична грамота відкриває перед нею всі твори мистецтва тому всього людства. В цьому й перевага останньої, й це неможливе.

Пізнання вселюдських здобутків на полі мистецтва, а музики зокрема, дозволяє творцям двигати їх народ уперед, вежіть його йти різними шляхами із іншими народами, змагатися з ними в боротьбі за культурну рівність. Не було би взаємного пізнання, не було б цього мистецького змагання, тоді мистецтво одного народу, залишене собі, зійшло б до ролі мистецтва вузького загалу й топталось би в одному місці, або поступало б черепашиним ходом ув одному тільки напрямі, а це, в свою чергу, виключило б повний і всебічний ріст кожного мистецтва.

Ми не хочемо тим сказати, що народній, чи краде національній, момент має друге, чи задне місце в мистецтві. Річуче ні! Намагання пов'язати, скоординувати й погодити духа, зміст і форму мистецьких виявів збірної душі народу зо вселюдськими ідеями, тематикою й технічними досягненнями /в розумінні техніки творчості/ – це підставовий і, здається, найбільш правильний постулат сучасного мистецтва. Тому й пізнання здобутків других буде успішним засобом для росту наших мистецьких можливостей. Але й до цього потрібна підготовка, як кінечним є, наприклад, закінчення гімназії для студій на університеті.

Нехтування наукою підстав музики, вивченням класичних зразків і модерних напрямків та легковаження ними в ім'я нашого природного хисту – скривають велику – особливо для нас – небезпеку. Незвирвана гордість і зарозумілість /чи ж годиться вважати тим, що дала нам у дарунку природа, а чого ми не здобули власним трудом?/ може принести нам у зустрічі з Заходом тільки сором. Плекання народньої пісні – хоч і не доведене в нас до такого рівня, якого волять сподіватися саме існування наших цінностей – може робити, й частинно робить, великі услуги пропагування нашого імені. Та це не наближує європейця до нас, а вже в ніякій мірі нас

до нього. Йому подобаються наші виступи /випивані сорочки, шарівары, навіть музичне виконання/, як щось екзотичне, чого він собі не бачив і не чув, але...

...увім собі, що після одної української музичної імпресії заїде за кордонку сестриці кореспондент якоїсь, хай і не-мистецької, газети, скажи, Відня. Мачи перед собою музик-виконавців, або співаків, він захоче довідатися про їх зацікавлення питаннями сучасної музики; або захоче поставити чарівній хористці пряме питання: "Кого волієте - Гріга, чи Шопена?", або: "Чи до синаму вам Вагнерові опери?". Смію навести це й таке можливе питання: "Кого з українських композиторів можете мені поручити особливо? Я п'яний, тому й радо запізнався би з фортеп'яновими творами українських композиторів."

І хай навіть знайдеться двох-трьох, які були учителями наших музичних інститутів, байдуже, чи совітських, чи західно-українських, - яка впаде б йому відповідь?!

Цим хочемо сказати, що навіть ця невелика кількість людей, які мали змогу присвятитись науці музики, не виїхала далеко за мури севекої музичної школи. Тих же, які мали особисто цесні зустрітись з широким музичним світом закордоном, було справді так мало, що їм можна було рахувати на одиниці. Так було в Західній А за Збручан? Там справа була ще сумніша, бо належала до окремого континенту всього підсовітського мистецтва...

А чи в, годі, висновки? Яка відповідь на поставлене в заголовку питання? Висновки ясні, відповідь проста:

Навіть це бідні здібності нашого народу в напрямі музики не дають нам права на таке очеркнення, яке мусить ся здобувати вперто й невпинно працею та систематичною наукою.

Коли ми вийдемо з границь "вічної" самодіяльності /анаторгачини/, коли наші професійні музичні гурти будуть складатися не тільки з професійних, у нашому розумінні, й рутинованих, але й к в о л і б і к о в а н и х мистецьких одиниць, -

коли ми зможемо почванитися такою к і л ь к і с т ь ю музичних устанав, яка відповідала б відсоткові обдарованні музичними здібностями однієї нашого народу, -

коли в музичну скарбницю людства наші творчі-композитори вловлять не багато творів, гідних величі нашого народнього й національного мистецького духа, -

коли в наші музичній педагогіці створиться окрема музична ш к о л а /методика навчання, відповідна духовій і фізичній особливості українського народу/, -

- то в, годі ми зможемо сказати з оправданом гордістю: м и м у з и к а м ь н і !!!

До того ж часу праця над поглибленням і поширенням музичних знань там, які почали ставити перші кроки, й їх зустрічі з європейськими музичними миття та пізнавання його - з одної сторони, а з другої - відповідне керування музичним вихованням і розвитком мас, починаючи від дітей народньої школи /впровадження науки музики, як обов'язкового предмету!/- ось що стоїть перед нами, як велика, неуча й важлива потреба!

З мистецької ХРОНІКИ

З уваги на технічні труднощі, що витворилися під час друку цього числа, ми були примушені відложить дві довгі інформаційні статті про працю таборових мистецьких гуртів /хорів, оркестру, театру тощо/ й інші надіслані праці. Відрадикуємося до терпеливості шановних Читачів до часу появи другого числа, містимо на цьому місці обширнішу хроніку мистецького життя в нашому таборі, за місяць жовтень.

+++ Дня 7.10. ц.р. відбулися перші після довгої перерви сходни членів Літературно-Мистецького Клубу. Сходни були присвячені дискусії над питанням: Чи потрібні ми у таборі Літ.-Мистецький Клуб?

Таку тему для дискусії піддали деякі голоси на Надзвичайних Загальних Зборах Клубу, які відбулися тижень раніше, 30.9. Ці голоси підносили закид, що в таборі немає ніяких мистців у повному розумінні цього слова. Подібні думки висловили деякі учасники дискусії, але більшість членів стояла на становищі, що клуб там потрібний. Цікаво й додати переконання "оборону" Клубу в Рендор; він висловився більш-менш так: Коли гурт мільйонерів освоює для себе клуб, то це не переконує, щоб в подібному клубі гуртувались люди, яким ще бракує більше чи менше до круглого мільйона. Дискутувати можна б тільки над назвою, але це не має серйозного значення.

На цих самих сходинах нова Управа /А.Форміс - голова, Л.Рихтицький, В. Будний, А.Чолій і О.Слуцкивський/ поділилися з членами своїми плянами праці Клубу, в їх числі - зо задумом видавати журнал. Більшість членів погодилося підтримувати журнал, даючи до використання свої твори та праці.

++ 9.10. таборовий мистецький ансамбль "Бурлака" /чоловічий хор, гурток танцюристів, бандуристи, вокальний квартет/, під керівництвом провідом п. Степана

Гумініловича, вернувся з поїздки по північній Італії, де дав 19 концертів в околицях Венеції. Це була друга з черги поїздки цього ансамблю. В першій, по південній Італії /Неаполь/, ансамбль провів 29 разів при наявності 30000 слухачів. Обі поїздки пройшли з величезним успіхом.

+++ На позачергових сходинах Літ.-Мист. Клубу, що відбулися 14.10., п. Я.Дерненда відрізняв уривки з повісті "дві білі семафори", над якою він тепер працює. Слухачі висловили авторові свої завваги й поради.

+++ Ввечері 19.10. Таборовий Театр виставив прем'єру італійської п'єси "Любовниця темряви", перекладеної на українську мову. З приводу цієї прем'єри таборовий тижневик "Ватківщина" помістив рецензію, що з неї наводимо виїмки.

"Прем'єра п'єси, що відбулася 19-ого ц.м., зацікавила глядачів новим сюжетом...

... Гра акторів, як на таборовий рівень, цілком задовольняє пересічного глядача, хоч і була в п'єсі нецосірацьовані місця. Чудово опанував роль Криво - п. Маркевич, роль Ватісто - п. Француженко...

... Про мистецьке оформлення кону /п.полк. Собідко/ двох думок не може бути, воно вище критики.

В цілому, можна побачити нашому театрові помітніша репертуару більш актуальною тематикою."

+++ 2.10. командант табору п. Лей. Йогомих святоючо відкрив виставку "Української книги й преси", що її влаштувало таборове Т-во "Просвіта". На виставці можна було оглядати зразки всіх видань, що появилися в нашому таборі, й тих часописів і журналів, що появляються українською мовою в Європі й обок Америках. Збірка періодичних видань була немовна, бо табор не має зв'язків зо всіма осередками української еміґрації, а й виставлені видання походять, у більшості, від приватних осіб. Неменше, одначе, виставка показала таборовикам, як схижно появляється українське друковане слово, всюди, де тільки згуртується навіть невеличке число українців.

Дуже слабо була зареґреґентована українська книжка.

Виставочний барак був прибраний чепурно й зо сномом. Відповідні панно й афіші виконали члени Спілки Мистців-Маларів "Веселка".

+++ Програму сходив Літ.-Мист. Клубу, що відбулася 21.10., виконана реферат п. М.Рихтицького на тему "Як писати?" Прелеґент подав у доволі легкій формі декілька думок про техніку писання. Висловлені думки викликали дискусію, яка не розгорнулася як слід, бо її учасники висловлювалися в різних площинах, тому й не могли дійти до спільних висновків.

+++ 22.10. Мандолінова Орхестра Таборного Товариства "Просвіта" дала свій другий концерт.

Орхестру організував п. І. Семіфленко, а веде її п. Яків Манасій. Всі інструменти виконані в таборі.

На програму концерту склалися українські народні пісні, в'язанки й танці, а в другій частині - танцюва музика. Програму вів уряд п. В.Бендер.

Орхестра виклаує поступи в зіграності, чистоті, сценічній дисципліні. Другий концерт тієї орхестри - це безперечний доказ її

росту. З приємністю констатуємо, що члени орхестри працюють постійно над опануванням і поглибленням музичної освіти.

+++ 26.10. відбувся репрезентативний концерт перед таборовою публікою й гостями з англійської команди. Концерт передавали в різних точках табору гучномовці Таборової Зв'язки.

Програму виконали виступи таких таборових мистецьких груп: таборовий хор "Бурлака" / під керівництвом п. С.Гумініковича/, таборовий хор "Б" / диригент - п. Я.Гавришук/, гурток танцюристів і бандуристів / з ансамблем "Бурлака" /, гурт танцюристів, Мандолінова Орхестра Т-ва "Просвіта" й вокальний октет хору "Б".

Виконання поодиноких точок у всіх випадках задовільне, коли не бездоганне. Цікаво було почути в виконавчій хорі "Б" лемківську в'язанку "Я до леса", "Садок вишневий" Рихтицького й "Гей, на горі та менці жнуть" О.Ковиця. Ті самі речі хор виконав без змірку, хоч бракує йому ще цього новості на сцені й більше репрезентативного... вбранки. Одного й другого не бракує корові "Бурлака", навпаки, поведінка користів була місцями завільна. З рутинною й певністю хор відспівав "Закувала", "Дароши", "Пісню про Вою Марія" / "Через поле" / й "Птичий хор" / "Діброва" /; не від речі зауважити, що згадані твори таборова публіка мала змогу чути в виконанні цього хору біля, як рік тому...

Мандолінова Орхестра відіграла в'язанку українських пісень, марш і вальс, як на її "молодий вік" - задовільно.

Бандуристи відігравали під звуки бандур "Новий міре" й "Посадила огірочку".

Програму концерту доповнили ще: виступ вокального октету хору "Б", з двома солістами-

наші пісеньки, два танці /„степи“, мисл. до речі, не слід було включити в програму/, танок „Валерононь“, виконанні майстер-класів танцюристів із „Бурлаки“; концерт закінчила дотепна „до діалца каржатур“, /із таборових цільових осіб/, виконана каржатурником Орестом Слупчановим /псевдо: „Го-Го“/.

Оформлення сцени під керівництвом п.полк. Сосідка гармонічно доповнюємо цілість.

+++ В Літературно-Мистецькому Клубі 26.10. п. Т.Тимків відчитав свої „думки про таборову пресу“, після чого розвинулася дискусія, яка мала на цілі вказати на подолінні наших таборових пресових органів.

+++ В місяці жовтні всі мисловці з'єднання табору готувались до святочного вшанування річниці 1-го листопада.

:: ::
 ::
 :: ::

ОГОЛОШЕННЯ

Літературно-Мистецького Клубу.

В місяці листопаді передбачається таку програму сходів клубу:

- 4.11. - п. в.Вондер відчитає свої спогади про приїздні виступи українських підсовітських письменників.
- 11.11. - авторський вечір п. Чукаленка, який відчитає свою п'єсу п.н.: „Гори, мій заговорять“.

18.11. - критичний розгляд спомину п. Радичівського п.н „Місяць Гроно“.

25.11. - „суд“ над першим числом „Гроно“.

Управа запрошує на сходина всіх зацікавлених. Участь членів обов'язкова.

+

Подається до вимога, до матеріали до журналу „Гроно“ /література, критика, статті й праці на літературні та мистецькі теми/ можна сфотографувати кожночасно на руки когосьбудь із членів Управи Клубу.

Одночасно прокається ставити до розпорядження /випозичати/ видання, призначені до табору на приватні адреси.

+

Управі Літ.-Мист. Клубу почувасться до виконання обов'язку зложити щоду пошту всім, хто допоміг їй виходити перше число літ.-мист. журналу „Гроно“, зокрема: Інститутно-Освітньому Відділові, в особах п. пор. Литвина й м. Литвиновича, за прихильне ставлення до самого задуму й за приїзд потрібних матеріалів; Редакції техніки „Батьківщина“ за технічне виконання на фототипі обгортки журналу; п. А.Тимкевичеві й п. д. Порсхнякові - за багато часу й праці, до їх вони присвятили технічному оформленню журналу; Таборовій Дружбіні під керівництвом ц. П.Коломійца - за виконання друкарських робіт.

Управа

Літ.-Мист. Клубу.

"HRONON" POW-Camp (UKR.) Nr.1 K I M I N I - ITALY

Адреса Перекладачів:

Тираж : 200 примірників

Міст. оформит.: В. Кашуля

=====

37	В мисленнєвкої хроніки
36	М.М.: Чи не мучилися?
31	М.М. Зол.: Ув'язники
28	М.М. Зол.: Ожидання
24	М.М. Зол.: Я опрацюю...
18	С. Золотенко: Утеча
17	У світовому селі
17	А.Молот: Плен
16	Зачиняє судна
16	Горі
15	Горіти хочу
14	М.М. Зол.: "VIVA!..."
13	Нашиши листя
12	Хуляки
12	Вітер іду ласкає
11	Твердо стій!
10	В. Золотенко: Доба
9	В.Р.В.: Напівавтоби
4	М.М. Золотенко: Слово
3	У світі

